

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Մ Ո Վ Ս Է Ս

«Ոչ երկնչե՛ր ի ցասման՛ն քաղաւ-
րի՛ն. զի զանհրեւոյթսն իբրեւ գեշե-
տայ համարեցաւ»: ԵՔԲ. ԺԱ. 27

Զէր վախնար թագաւորին բարկութե-
անէն, Կ'ըսէ Ս. Գիրքը Մովսէսին համար,
որովհետեւ անտեսանելի իրողութիւնները
տեսնանելի էին իրեն համար: Ի՛նչ հակա-
դրութիւն, մեր ժամանակի մարդոց հետ
համեմատած, որոնք ճշմարտութեան եւ
անարդարութեան մասին մտածելէ և անոր
պաշտպանութիւնը ստանձնելէ առաջ, կը
խորհին իրենց անձի ապահովութեան և
փոքրիկ ու անձնական շահերու պաշտպա-
նութեան:

Մովսէս անտարակոյս մին է պատմու-
թեան. հազուադիւտ և մեծ մարդերէն, ան
որ հրաւիրուեցաւ վարելու Հրեայ ժողո-
վուրդին ճակատագիրը իր վարչական, բա-
րոյական ու կրօնական դժուարին մարդե-
րու մէջ, և տուաւ անոր իր հոգիին ու
մտքին կերպաւորումը:

Պատմութենէն մեզի ծանօթ է Հրեայ
ժողովուրդին ոյժն ու կորովը և մեծ նուա-
ճումները, հակառակ իրենց թիւին և քա-
ղաքական ոյժի պակասին: Նախ հաստատու-
ած Արեւելքի մէջ անկիւնը, փոքրիկ հո-
ղամասի մը վրայ, ենթակայ մնային կեր-
պով օտար հորդաններու արշաւանքին, Ա-
նիկա տեսաւ ու ճաշակեց Արեւելքի մեծ
կայսրութիւններու աղէտն ու սարսափը,
իր բազմաթիւ անգամներ բզկտուած մարմնի
վրայէն անցան, Ասորական, Մէտական,
Պարսկական և Եգիպտական արշաւանքնե-
րը: Գերի տարուած բազմաթիւ անգամներ
վերոյիշեալ երկիրները, իրենց նիւթական
փաստին միացուեցաւ յաճախ նաեւ իրենց
հոգեկան ու մտքի զանձներու և հարստու-
թիւններուն փճացումը: Հուսկ ապա անոնք
ափ մը փոշիի նման պիտի նետուէին աշ-
խարհի չորս հովիտուն և դարերով պիտի
թափառէին երկրէ երկիր և ազգէ ազգ:
Բայց Մովսէսէն աւելի քան երեք հազար

հինգ հարիւր տարիներ յետոյ, անոնք պիտի
մնային հաւատարիմ իրենց կրօնին, իրենց
միակ ու կենդանի Աստուծոյն, իրենց ա-
ւանդութեան, իրենց սրբազան մատենա-
ներուն և անոնց պարտադրած բարոյակա-
նին: Բարեւոն, Նինուէն, Աղեքսանդրիան
և Աթէնք, Հռոմ և Կ. Պոլիս, ինկան ի-
րենց ոյժէն բայց Հրեայ ժողովուրդը շա-
րունակեց իր գոյութիւնը, շնորհիւ իր խել-
քին, ձեռնբերեցութեան և գիմանալու կո-
րովին:

Մովսէսի ոյժը չէր բխեր լոկ իր անձ-
նական արժանիքներէն, ընդհակառակն ա-
նիկա երկնոտ ու անվճարական էր ու երկար
ատեն չէր համարձակած իր ժողովուրդի
փրկութեան լծուիլ, հակառակ իր անհա-
մեմատորէն առաքիլին և յայտնաստի ըլ-
լալուն, և միշտ տեսակ մը վարանքով ետ
քաշուած էր մինչև այն վայրկեանը, երբ
Աստուծոյ կամքին յայտնութիւնը կատար-
ուեցաւ իր աշքերուն և հողւոյն դիմաց: Իր
մանկութիւնն ու առաջին երիտասարդու-
թիւնը անցուց Եգիպտոսի մէջ, հասուն
սարիքին, մինչև իր մազերուն ձերմկիլը,
անիկա առանձինն թափառեցաւ անսահման
անապատին մէջ, պատրաստուելու համար
իր վսեմ առաքելութեան. իսկ իր կեանքի
վերջին քառասուն տարիներուն՝ ան իր ժո-
ղովուրդին գլուխ անցած առաջնորդեց զայն
գէպի Աւետեաց Երկիրը: Վի՛շ երկնչէ՛ր ի
ցասման՛ն թագաւորին. զի զանհրեւոյթսն
իրեւ զտեսեալ համարեցաւ»:

Միջավայրը որուն մէջ անցաւ Մովսէսի
մանկութիւնն ու առաջին երիտասարդու-
թիւնը Փարաւոսի պալատն էր, հինաւորեց
Եգիպտոսի քաղաքակրթութեան փառաւոր
օրերուն, երբ Նեղոսի երկիրը օրրանը կը
հանդիսանար արուեստի և գիտութեան մեծ
նուաճումներուն, որոնց միացորդներուն
առջև այսօրուան աշխարհը չի կրնար իր
հիացումը չլայտնել: Եւստ ընտկան է մտա-
ծել թէ Մովսէս իրեւ որդեգիր Փարաւոնի
սիրելի դստեր, իր հասողութեան ներքե
ունէր այն բոլորը զոր մարդ կրնայ մասծել
ու տննալ, մինչև իսկ գահը Փարաւոնին:
Մովսէս կը տեսնէր այս բոլորը որոնք գե-
ղեցիկ ու փորձիչ երազի մը պէս յաճախ
կը գրաւէին իր ուշադրութիւնը: Սակայն
ուրիշ աւելի զօրաւոր մտածումներ կը տան-
չէին իր միտքն ու հոգին, ուրիշ սէրեր և

փառասիրութիւններ մշտապէս կը հալածէին զինքը, առանց իրեն հանգիստ տալու: Ան կը մտածէր իր գերի ժողովուրդին և անոր չհանչողած Աստուծոյ մասին: Նման բուր մեծ հոգիներուն, որոնք ժամանակաւոր հանդիմանումներ և փառքերէն աւելի, մեծ և յաւիտեանական ճշմարտութիւններու հետամուտ են, Մովսէսի համար իր ժողովուրդին փրկութիւնը և իր Աստուծոյ փառքը գերազանց կը մնային Փարաւոնի փառքէն և Եգիպտոսի հանդիմանումներէն:

Ամէն մարդու կեանքին մէջ կայ վայրկեան մը ուր ան հանգիստաւոր կերպով կը ճշտէ իր կեանքին ընթացքը, լսելով կարծես իր կոչումին ներքին ձայնը: Քիչերու տրուած է այս շնորհը, տեսնել կարենալու էականը, լսելու իր կոչումին ձայնը և յօժարելու ընդունիլ այն բոլոր զոհողութիւնները որոնք իր բաժինը պիտի ըլլան: Անխիթաղ հազիւ ինք տարբերէ էր, երբ ուխտեց յաւիտեանական հակառակութիւն Հոմերի դէմ: Այս որոշումը միակ տիրապետող զգացումը եղաւ իր մէջ, մինչև իր մահը, ի զին իր բոլոր տառապանքներուն և ձախորդութեանց: Մովսէս իր ժողովուրդին ու Աստուծոյն կապուած մնալու ուխտով, աւելի բարձր ու ազնիւ ապացոյցը կուտար վճռական ու անխնայ անձնուիրութեան մը:

Մինչ Մովսէս իր ժողովուրդի փրկութեան ծրագիրներով էր զբաղած, ծանր փորձանքի մը հանդիպեցաւ, սպաննելով Եգիպտոսի մը, որ կը սպառնար իր հայրենակիցներէն մէկուն կեանքին: Այս պարագան սկիզբը եղաւ իր առաքելութեան և պատճառը որ ան խոյս տայ Փարաւոնի պալատէն և Եգիպտոսէն, ապաստանելու համար Մադիամու երկիրը: Հոն այդ օտար երկրին մէջ ընտանիք կազմեց, ամուսնանալով տղւոյն ջրմասպետ Յոթիի աղջկան հետ: Բայց երբեք չմոռցաւ իր ժողովուրդը և անոր ծառայելու իր ուխտը: Ժամանակը սահեցաւ, տարիներու ձիւնը իր ոտայնը գրաւ Մովսէսի մազերուն՝ սակայն անիկա բնաւ չմոռցաւ իր ժողովուրդը: Հոն, այդ օտարութեան և առանձնութեան մէջ, անիկա չիշխեց բնաւ Փարաւոնի պալատի կեանքը և չունեցաւ զգացումը անոր յիշատակներու քաղցրութեան:

Սեւեռած իր նայուածքը անապատի

յստակ երկնքին մէջ շողացող աստղերուն, որոնք կը պատմէին իրեն փառքը Ենոքայի, կը մտածէր իր ժողովուրդին և իրեն խոստացուած Աւետեաց երկրին, ուր Աբրափհամ, Իսահակ և Յակոբ իրենց վրանները լարեցին, և ուր իրենց գերեզմանները կը օպասէին այժմ Իսրայէլին: Այս մտածումներն էին որ կը անուցանէին իր հոգին ամէն օր, և կը պատրաստէին զինքը իր մեծ ու վսեմ առաքելութեան: Միւս կողմէն սակայն առանձնութիւնն այլ իր վտանգներն ունի: Մինակ ըլլալ իր երազին հետ, առանձինն մտածել, յուսել ու սիրել, յաճախ բեռ մըն է որուն քիչ անգամ կրնայ ստիպել մարդկային հոգին: Իւրաքանչիւր օրուան արեւը սակայն որ կը մեռնէր հորիզոնին՝ և արշալոյսը որ կը բացուէր անապատին վրայ, Մովսէս կը կարծէր թէ կը ժօռնար իր օրը և վայրկեանը իր ժողովուրդի փրկութեան: Սակայն Ամենակալը կը մնար լուռ ու Մովսէս կը սպասէր, մնալով միշտ հաւատարիմ իր իտէալին, վասնզի «ղաներեւոյթսն իբրեւ զտեսնալ համարէր»: Եւ օր մը երբ նորէն իր աներոջ հօտերը կը պահէր Մադիամի ամալի սարերուն վրայ, դէմ առ դէմ գտաւ ինքզինքը այրող բայց չմոռնող մօրենիին, և լսել կարծեց բոցին մէջէն ձայն մը որ կ'ըսէր. «Այսպէս առաջես ցորդին իսրայէլի. որ էն առաքեաց զիս առ ձեզ»:

Եւ ահաւասիկ երէկուան քառորակներ կը դառնար իր ժողովուրդին առաջնորդը և փրկութեան միջոցը, Եգիպտոսի գերութեան և Փարաւոնի բռնութեանց ազատագրելով զանոնք, առաջնորդելու համար խոստացուած երկիրը: Դիւրին չեղաւ այս գործը, գեղեցիկ տեսիլները և մեծ իրաւագործութեանը կամքի ոյժի և զոհողութիւններու կը կարօտին: Ժամանակաւոր խանդակաւորութիւնները և յաղթանակները չուտով կը լուսաւորեն հասարակ ժողովուրդի միտքն ու հոգին: սակայն գծուար է մնալուն կերպով բարձրացած պահել անոնց տրուած ժողովութիւնները, և երկարած գեղ յանոց մէջ յաւիտեանական ճշմարտութիւններու ճառագայթը: Առաջնորդը հոգեկան ինչ մեծ մագնիս և նայուածքի ինչ կրակ պէտք է ունենայ, կարենալ օգնորելու համար բազմութիւնները, որոնք օրերու յաղթանակներէն և հրաշալի գործերէն վերջ հան:

գուրժին տակաւին իր առաջնորդութիւնը, հակառակ իրենց հոգիին մէջ մղուող յաճախակի և հակընդդէմ զգացումներուն: Մովսէս սակայն կեանքի երկու մեծագոյն հրաշքներու, Աստուծոյ և Հայրենիքի, ներկայացուցիչ անձնաւորութիւնն է, բառին ամենախոր իմաստով: Աշխարհի մէջ ոչ մէկ ոյժ կրնայ հեռացնել զինքը այն գաղափարներէն, որոնց ծառայելը մեծագոյն փառքն ու պարտականութիւնը նկատեց իրեն:

Այդ էր պատճառը անտարակոյս, որ հակառակ անապատի երկար ու բազմատեսակ դժուարութիւններուն, իր պաշտածները այրող և այրածները պաշտող անուպայ ժողովուրդի մը ստեղծած դժուարութիւններուն, Մովսէս կրցաւ դիմանալ և առաջնորդել իսրայէլի ժողովուրդը, շատ յաճախ հակառակ իր կամքին, դէպի Աւետեաց Երկիրը: Այս՝ բոլորին դէմ Մովսէս կը մնար անդրդուելի, որովհետեւ իր տեսիլքն ու գաղափարը իրեն համար ամէն օր ապրող և զինքը ոգեւորող և սնուցանող իրողութիւններ էին:

Մովսէս տեսիլքի մարդ էր, կը հաւատար Աստուծոյ Նախախնամութեան և մարդերու ապագային, անոր համար իր ժողովուրդի փրկութիւնը չէր վստահեր ժամանակի բերումներուն, ոչ ալ կեանքի դժուարութիւնները կրնային նուաճել ու մոլորեցնել իր մեծ հոգին, անիկա Առաքեալը ըսածին պէս տեսանելիով չէր որ կ'առաջնորդուէր այլ հաւատքով:

Սակայն հակառակ այս բոլորին, Ս. Գիրքը տարօրէն սրտառուչ անկիզձութեամբ մը, զայն մեղաւոր կը նկատէ, Աւետեաց Երկիրը մտնել չկարենալու աստիճան: Տարիներով չարքարուիլ ի խնդիր սրբազան դատի մը, կրել այն բոլոր տուայտանքները որոնք հանրային գործիչի բաժինը կը կազմեն, հազար տառապանքներէ վերջ գալ ու կենալ իր տարիներու երազի սեմին, և ապա արգիլուիլ զայն ունենալու բաղձանքէն, գոյնաւ ճակատագիր մըն է գուցէ հասարակ մարդերու համար, սակայն վսեմ վերջը բոլոր մեծերուն, հերոսներուն: Երգիւք որ կ'երգէ, ցոյց տալու իր ձայնին շնորհը, պիտի գոչուի, սակայն ժողովուրդներու ճշմարիտ առաջնորդը որ կը մոռնայ ինքզինքը իր մեծ կոչումին

մէջ, պէտք է մեռնի, ապրեցնել կարենալու համար իր դատը: Յաւիտենական է պատգամը, ով որ կուտայ ամէն ինչ՝ ոչինչ պիտի գտնէ իբրեւ փոխարինութիւն: Մովսէս որ կը վառի և իր շուրջիններուն կը բաշխէ իր լոյսը, պիտի հատնի կայծ առ կայծ, անո՞վ արժեւորելու համար ինքզինքը: Ու բնական է որ նոյնը ըլլար պարագան Մովսէսի: Քիչ անգամ մարդոց կը տրուի պատեհութիւնը իրենց երազը բռնել ու հագնիլ, իսկ մեծ մարդերը յաճախ իրենց արւելանով է որ կ'ապրեցնեն իրենց երազը սերունդներու յիշողութեան և զգացումներուն մէջ:

Կեանքի կանոնն է ասիկա, նախորդ սերունդ նորին՝ և նորը յաջորդին համար կը պատրաստէ ապագան: Ծառ տնկողը քիչ անգամ կը յաջողի վայելել անոր պտուղը: Ընտանիքի ո՞ր հայրը տարինբով չարքարուելէ և վաստակելէ վերջ կրցած է քաղցրօրէն և խաղաղ վայելել իր ջանքերուն պտուղը: Հայրենիքի ո՞ր հերոսը իրագործելէ վերջ իր ժողովուրդի ազատութեան ու փրկութեան դատը, կրցած է վայելել անոր արդիւնքները: Ու տակաւին պատմութեան մէջ ո՞ր մեծ մարդը կրցած է իրապէս արժեւորուիլ, առանց իր կեանքով ու արիւննով նուիրագործելու իր իտեալը: Կեանքի այս ողբերգութիւնը չէ իր վսեմութիւնը, մնացեալը աղաւթի ու աղիքի հաճոյք է միայն: Հետեւաբար ինչ իբրեւ մեղք կը վերագրուի Մովսէսի, կը կազմէ նոյն ատեն իր փառքը: Երանի անոնց՝ որոնց մեղքը այդ կերպով կ'ապացուցուի, այլապէս քաւուելու համար:

Ե.

